

A 'ZÖLD' KRIMINOLÓGIA JELENTŐSÉGE ÉS AKTUALITÁSA

Ökológiai szemlélet a kriminológiai gondolkodásban

MOLNÁR Tamás
PhD-hallgató (NKE RTK)

Sokszínű világunk védelme megkívánja, hogy e meglehetősen sokat vitatott téma kapcsán kilépjünk a jog fekete-fehér látásmódjából. A szürke farkas fokozottan védett állatunk, kikészített bőrének engedély nélküli birtoklása bűncselekmény. Az állatkeretből kiszökött vadállatok kilövését ezzel szemben a személybiztonsághoz fűződő közérdek teszi jogszerűvé. Védett természeti területen a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges a nádas irtásához. Az illetékes vízügyi hatóság közérdekű feladatainak ellátása során a vízínövényzet gyérítését következmények nélkül végezi. A modernitás korában a magatartások mércéje a jog, ennek megfelelően minden cselekmény jogszerű vagy jogszerűtlen. E két kategória ökológiai szempontból azonban irreleváns, mert jogszerű magatartás is lehet káros, illetve jogellenes is lehet ártalmatlan. Számítalan legítim magatartás ökológiai lábnyoma hatványozottan meghaladja egyéb, jogellenes magatartások negatív hatását.

1. Mi is az a 'zöld' kriminológia?

A környezeti ártalmak átfogó megértésére egyre több a tudományos erőfeszítés, amelyet megközelítünk a globalizáció,¹ valamint a humanizmus oldaláról² egyaránt. A lényeg mindkét esetben megegyezik: az ökoszisztéma fokozott átalakításának háttérében az emberiség *antropocentrikus* gondolkodásmódja áll. Ezzel párhuzamosan a bűnözés

¹ A globalizáció oldaláról közelíti meg a problémát Ulrich Beck és Anthony Giddens. Szerintük a tudományos eredmények ipari alkalmazásának általánossá válása eredményezi az egyre fokozódó kockázatviselést. Ld. bővebben: Anthony GIDDENS: *Elszabadult világ*. Budapest, Napvilág, 2000.; valamint Ulrich BECK: *A kockázat-társadalom*. Budapest, Századvég, 2003.

² Halsey a korábbi szerzőktől eltérően az antropocentrikus világkép globális elterjedését az emberi jogok kiszélesedésében látja. Mark HALSEY: Environmental Crime: Towards an Eco-Human Rights Approach. *Current Issues in Criminal Justice*, vol. 8., no. 3. (1997) 217–242.

kutatásában is egyre nagyobb szerepet kapott a környezeti szempontok hangsúlyozása. A múlt század második felétől jelent meg a kriminológiai gondolkodásban az a terület, amelyet az 1990-es évektől ‘zöld’ kriminológia elnevezéssel illetnek,³ és felölel minden olyan bűnözéssel foglalkozó elméletet, amelyben ökológiai perspektíva is megtalálható.⁴ Legradikálisabb képviselői a környezeti bűncselekmény jogellenességét az állami szuverenitás határainak túllépésében ragadják meg és jellemzően a kockázattársadalom elméleteire épülnek, megkérdőjelezve a jelenlegi társadalmi berendezkedés fenntarthatóságát. A témában fellelhető szakirodalom tartalmi szempontból két fő szálon fut. A tanulmányok jelentős része a ‘zöld’ kriminológia önazonosságát, rendszerezését próbálja meg elvégezni, rendszerbe foglalni a környezetkárosításokról szerzett ismereteket. Olyan kérdésekkel foglalkoznak, mint a környezeti bűncselekmények fogalma, jellemzői, tipológiája, a környezetvédelmi szabályozás módszertana és a kriminalizáció során felmerülő problémák. A zöld kriminológiai gondolkodás másik jelentős területe az egyes bűnözési formákra koncentrál. Ezek a munkák mozaikszerűek, és számos esetben tükrözik az egyes nemzetállami szabályok sokszínűségét. Az ide sorolható tanulmányok két témakört fednek le: az egyik a termeléssel összefüggésben jelentkező normasértések, a másik a termeléstől függetlenül jelentkező jogellenes cselekmények. A termeléssel összefüggésben jelentkező devianciák a fehérgalléros bűnözés kriminológiai megközelítését tükrözik, míg a termeléssel összefüggésbe nem hozható magatartások kutatása javarészt a védett fajokkal folytatott illegális kereskedelmet vizsgálja. Ez utóbbi terület előrehaladottabb állapotban van, mert a védett fajok nemzetközi kereskedelme elleni fellépés kevésbé érinti az egyes államok gazdasági érdekeit. A deviáns magatartások megelőzésére és kezelésére két elméleti modell született, amelyek létjogosultsága konkurálni látszik.

Az imperatív modell az állam közhatalmi jellegére helyezi a hangsúlyt, míg a kooperatív modell az együttműködésben látja a megoldást. A fenti megállapítások is jelzik, hogy a zöld kriminológiát a kritikai irányzatokhoz sorolják, mert olyan fogalmakkal és következtetésekkel operál, amelyek a hagyományos kriminológiai gondolkodás keretein túlmutatnak.⁵ A lényeg tehát, hogy a környezeti kérdések helyet kapnak a kriminológiai gondolkodásban, sajátos, ökológiai szempontú társadalomkritikát eredményezve.⁶ Mindez megköveteli nemcsak a bűnözés fogalmának kibővítését, hanem a környezeti károk vonatkozásában a globális és helyi szint egyidejű áttekintését is.⁷ Az irányzat képviselői sajátosan értelmezik az elkövetőt, a sértettet és a kárt is. A kutatások négy kérdésre összpontosítanak:⁸

³ David Rodríguez GOYEZ – Nigel SOUTH: Green Criminology Before ‘Green Criminology’: Amnesia and Absences. *Critical Criminology*, vol. 25., no. 2. (2017) 165–181.

⁴ Michael J. LYNCH – Paul B. STRETESKY: *Green Criminology*. [The Oxford Handbook of Criminological Theory] Oxford, 2012. 629.

⁵ KORINEK László: A XX. század kriminológiai elméletei. In: GÖNCZÖL Katalin – KERESZI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Budapest, CompLex, 2006. 137–139.

⁶ Nigel SOUTH: Green Criminology: Reflections, Connections, Horizons. *International Justice and Crime, Justice and Social Democracy*, vol. 3., no. 2. (2014) 6.

⁷ Rob WHITE: *Transnational Environmental Crime*. New York, Routledge, 2016. 174.

⁸ SOUTH i. m. 12

- környezeti egészség és áldozattá válás,
- mindennapi ökocid társadalmi-gazdaságtan,
- globális összefüggések,
- nemzedékek közötti és jövőbeli kihívások.

A felhasznált adatok túlnyomórészt hivatalos statisztikákból, elkövetőkkel készített interjúkból, áldozatok tudattartalmának feltárásából származnak. A csekély számú hazai szakirodalom leíró jellegű és jellemzően jogi megközelítést alkalmaz.⁹

2. A környezeti bűncselekmények fogalmi sokszínűsége

A különféle termelési, fogyasztási és forgalmazási rendszerek nemcsak generálják a környezeti károk okozását, hanem azok elkövetőit támogatják és jutalmazták is. Ezért ha komolyan akarjuk venni a környezet átalakításának veszélyeit, akkor elengedhetetlen annak elismerése, hogy a jelenség túlmutat a bűnözés tradicionális értelmezésén, amelynek oka, hogy a jogrendszerekben az ökológia és a gazdaság jellemzően egymásnak feszül, gyakran előbbi az utóbbi szolgálatába kényszerül. Mindebből következik, hogy olyan cselekményeket is vizsgálódás tárgyává kell tenni, amelyek meghaladják az éppen hatályban lévő jogi meghatározásokat. Ezt három körülmény indukálja. Először is az állam monopóliuma, hogy meghatározza, mi minősül bűncselekménynek és mi nem. Másodsor, a jellemzően vállalatok által elkövetett jogsértések nem feltétlenül tartoznak a büntetőjog hatálya alá. Harmadsor pedig a kár meghatározása ökológiai szempontból történik, amely jelentősen eltér a hagyományos, antropocentrikus meghatározásoktól.¹⁰ A környezeti bűncselekmények kriminológiai értelemben tehát azok a tevékenységek vagy mulasztások – tekintet nélkül a magatartás jogszerűségére –, amelyek károsak a környezetre, emberekre vagy más fajokra. Környezeti bűncselekményként kell értelmezni továbbá az állam által elősegített vagy a vállalatok által tanúsított környezeti károkozásokat is, függetlenül attól, hogy ezek legálisak vagy sem.¹¹ A környezeti bűncselekmények szűkebb meghatározását választja Herbig és Joubert, szerintük a fogalom magába foglal bármilyen szándékos vagy gondatlan tevékenységet, manipulációt – kövesse el azt egyén vagy szervezet –, amely negatív hatással van a Föld biotikus (élő) vagy abiotikus (élettelen) összetevőire.¹² Passas a károsítás mértékére helyezi a hangsúlyt, amikor azt írja: a bűncselekmény olyan magatartás, amely elkerülhető és szükségtelen kárt okoz a társadalomnak és elég súlyos ahhoz, hogy az állam beavatkozzon, figyelemmel arra, hogy a cselekmény más országokban kriminalizált vagy a nemzetközi jog tiltalmazza.¹³ Más szerzők a környezeti bűncselekmények megjelölést

⁹ A legfontosabb magyarországi természetvédelmi stratégiákról, programokról és a jogi keretrendszerről Tilki Katalin, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos munkatársa az alábbi munkában nyújt áttekintést: TILKI Katalin: A természetvédelem magyarországi helyzete és jogi környezete, a Natura 2000 hálózat. *Belügyi Szemle*, 2017/9. 72–88.

¹⁰ WHITE i. m. XIII.

¹¹ Uo. XIV.

¹² Uo. 159.

¹³ Uo. 160.

olyan viselkedésformák megjelölésére használják, amelyek megsértik az ökológia védelme érdekében hozott jogszabályokat.¹⁴ Akárhogy is nézzük, a fent vázolt fogalmak mindegyike túlmutat a környezeti bűncselekmények legáldefinícióján.¹⁵ Ez a kiterjesztő fogalom-meghatározás azonban indokolt, tekintettel arra, hogy a kriminológia nem csak elméleti, hanem alkalmazott tudomány is. Feladata többek között, hogy racionális indokokkal alátámasztott gyakorlati javaslatokat fogalmazzon meg a jogalkotó számára.¹⁶ A zöld kriminológia létjogosultságát tehát az adja, hogy tudományos ismereteket szolgáltat a megalapozott kriminálpolitikához és ennek részeként a büntetőpolitikához.

3. A környezeti bűncselekmények jellemzői

Az 1970-es évek végére az egyes nemzetállamok büntetőjogában rendre megjelentek a környezet védelmét ellátni hivatott deliktumok, az önálló büntetőjogi védelem partikuláris sokszínűséget mutatva vált általánossá. A fogalmi meghatározások nehézségeivel ellentétben a vizsgálat tárgyává tett cselekmények ökocid jellegében lényegében egyetértés mutatkozik. A negatív hatások az ökoszisztémában jelentkeznek, amely az emberiség léte szempontjából alapvető fontosságú, hiszen a környezet pusztításának mindenki részese, akár tudatosan, akár tudattalanul. A modern civilizáció embere egyszerre elkövető és áldozat (gondoljunk akár az üvegházhatású gázokat kibocsátó autók napi használatára, a pamutból készült ruhák viseletére, amelyeknek az előállítása köztudottan az egyik legnagyobb szennyezőanyag-forrás a víz, mint környezeti elem vonatkozásában). Függetlenül tehát attól, hogy az adott magatartás legális vagy illegális, a kár pontosan ugyanakkora.¹⁷ A cselekmények jellemzően apró negligens magatartások, amelyek következményei nehezen számszerűsíthetők.¹⁸ A káros hatások kumulálódnak, ezért gyakran lehetetlen feladat pontosan meghatározni, hogy előállításkban ki, milyen mértékben vett részt. Jellemzően szükségletkielégítő vagy anyagilag motivált magatartások, amelyeknél az okozott kár térben és időben elválhat az elkövetéstől, ezért az áldozatok nehezen behatárolhatók. A környezeti bűncselekmények tehát a legkülönbézebbek lehetnek, az ellenük való fellépés és az esetleges kriminalizáció kulturálisan, társadalmilag és gazdaságilag egyidejűleg determinált.

A szervezeti keretek között megvalósuló cselekményeket sokan a fehérgalléros vagy vállalati bűnözés keretében értelmezik. Hazai vonatkozásban kiemelendő Pusztai László, aki szerint a környezetkárosító bűnözés a gazdasági bűnözés kriminológiai fogalmához kötődik, mert az jellemzően a gazdálkodás menetében és anyagi érdekek mentén kerül kifejtésre. A tőkeszegény vállalkozások az egyre szigorodó környezet-

¹⁴ Niel SHOVER – Aaron S. ROUTH: Environmental Crime. *Crime and Justice*, vol. 32. (2005) 321.

¹⁵ A környezeti bűncselekmények kifejezés büntetőanyagi jogi megközelítésben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény XXIII. fejezetében meghatározott törvényi tényállások összességét jelenti.

¹⁶ BORBÍRÓ Andrea: Kriminálpolitika. In: BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2006. 712.

¹⁷ HALSEY i. m. 219.

¹⁸ KÓHALMI László: *A környezet védelme a magyar büntetőjogban*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, 2010. 119.

védelmi szabályozásoknak nem tudnak eleget tenni, ezért választásra kényszerülnek: tevékenységüket beszüntetik, vagy a környezetvédelmi előírások megszegésével folytatják.¹⁹

Külföldi szerzők a szabályok megsértését három tényező függvényében értelmezik. Az első ilyen, hogy a piaci bizonytalanság növeli a feszültséget és bonyolítja a tervezést, ezáltal katalizálja a környezetvédelmi szabályok megsértését. A második meghatározó szempont, hogy a környezet károsításának kulturálisan bevett formái áttörnek a jogi szabályozás által megteremtett kényszereket, a toleráns hatósági fellépés következtében pedig gyakori jelenség az ellenőrzés és a felügyelet hiánya is. A harmadik alapvető megállapítás, hogy a vállalatok méretének és komplexitásának növekedésével egyenesen arányosan nő a környezetvédelmi előírások megszegésének valószínűsége. A gazdaságilag függő helyzetben lévő vállalatok gyakrabban követnek el jogsértéseket.²⁰ Egy holland tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a fehérgalléros bűnözők magas társadalmi presztízzsel jellemezhetők, a környezeti bűnözést azonban inkább kétkezi munkát végző kisiparosok, az adott gazdasági tevékenység gyakorlati megvalósításában közvetlenül résztvevő üzletemberek követik el. Másik elhatárolási szempontként írják le, hogy a fehérgalléros bűnözés legtöbbször tevékeny magatartás formáját ölti, míg a környezeti bűnözés jellemzően mulasztás formájában valósul meg. Ezen túlmenően a fehérgalléros bűnözés motivációja a pénz, a szervezeti keretek között kifejtett környezeti bűncselekmények esetében a haszon inkább a feladatok csökkentése, ezáltal az időmegtakarítás. Ha mégis anyagilag motiváltak ezek a cselekmények, akkor ennek lehetősége a kiadási oldal csökkentéseként adott, nem pedig a bevételek növelése révén. A semlegesítés technikái is jelentős eltérést mutatnak.²¹ Az elhatárolás kriminológiai szempontjainak szemléltetésére az alábbi táblázatot készítettem.

elhatárolási szempont	fehérgalléros bűnözés	'zöldgalléros' bűnözés
1. Az elkövető társadalmi státusza:	Az elkövető a felső-középosztály vagy a felső társadalmi réteg tagja.	Az elkövető jellemzően középosztálybeli.
2. Az elkövetési magatartás jellege:	Jellemzően aktív (tevételes).	Jellemzően passzív (mulasztás).
3. Az elkövetés tipikus motívuma:	Közvetett vagy közvetlen anyagi haszonszerzés.	Feladatok csökkentése, időgazdálkodás.
4. A felmerülő anyagi nyereség elérésének módja:	Jellemzően a bevételek növelése.	Tipikusan a kiadási oldalon felmerülő költségek minimalizálása.
5. A jellemzően alkalmazott semlegesítési technika:	Gazdasági érdekekre történő hivatkozás.	A környezeti előírásokról való tudomásszerzés vagy a kár okozás tagadása.

¹⁹ GYÖRY Csaba – INZELT Éva: Fehérgalléros, gazdasági és korrupciós bűnözés. In: BORBÍRÓ–GÖNCZÖL–KEREZSI–LÉVAY (szerk.) i. m. 456.

²⁰ SHOVER–ROUTHE i. m. 335–339.

²¹ Wim HUISMAN–Judith van ERP: Opportunities for Environmental Crime: A Test of Situational Crime Prevention Theory. *The British Journal of Criminology*, vol. 53., no. 6. (2013) 1178–1200.

Az egyénileg elkövetett környezeti bűncselekmények kevésbé összetettek és veszélyesek. Ezek azok a tevékenységek, amelyek kulturálisan elfogadottak vagy legalábbis kevésbé súlyosnak értelmezettek. Fontos kiemelni, hogy az adott közösség még a szabályozási tilalmak ellenére is sok esetben csak *mala prohibita* (kizárólag a jogszabályi tilalom miatt elítélendő) cselekményként tekint a környezet károsítására.²² A környezeti bűncselekmények áldozatainak azonosítása sokszor jelentős nehézségekbe ütközik, jellemző, hogy maguk az áldozatok sem tudják, hogy áldozattá váltak. Másodsorban sok esetben a káros hatások csak évek vagy évtizedek alatt manifesztálódnak. A környezeti katasztrófák során több ezer ember is érintett lehet, ami indokolhatja a tömeges áldozattá válás fogalmának bevezetését.²³ Az Európai Uniót illetően a szabadpiac megnyílása után a tagállamok deregulatív versenyre léptek az ipari beruházások megtartása és bővítése érdekében, ami közösségi szintű szabályozást tett szükségessé.²⁴

4. A környezeti bűncselekmények tipológiája

A kriminológia területén fellelhető szakirodalomban többféle csoportosítás ismeretes. E rendszerezést a cselekmények sokszínűségéből fakadó eltérő megközelítésmód teszi szükségessé, mert az egyes bűncselekménytípusok eltérő szakpolitikai gondolkodást igényelnek a hatékony kezelésüket biztosítani hivatott jogszabályok kialakítása során. Az elkövetés jellege szerint a környezeti bűncselekmények lehetnek egyéni vagy vállalati – tehát szervezeti keretek között kifejtett – magatartások.²⁵ Többen az egyéni, vállalati, kormányzati és szervezett bűnözői csoportokat különböztetik meg az elkövetők alapján.²⁶ Az eredmények szempontjából megkülönböztetünk elsődleges, másodlagos vagy harmadlagos környezeti bűncselekményeket. Az elsődleges zöld bűncselekmények közvetlenül negatív hatást gyakorolnak valamely környezeti elemre. A másodlagos bűncselekményeket gyakran nevezik szimbolikus környezetkárosításoknak, mert ezek a környezet védelme érdekében hozott intézkedések és/vagy jogszabályi előírások megsértését jelentik, így nem feltétlenül eredményezik a környezet hétköznapi értelemben vett károsítását. A harmadlagos környezeti bűncselekmények köre a legtágabb, mert ezek hozzájárulnak a környezet károsításához, de a másodlagos bűncselekményekhez hasonlóan csak közvetetten (például: korrupciós és vagyon elleni bűncselekmények).²⁷ Az elsődleges környezeti bűncselekményeken belül megkülönböztethető négy bűncselekménytípus, a levegőszennyezés, az erdőirtás, a más fajok ellen irányuló cselekmények, valamint a talaj- és vízszennyezés. Eredményük földrajzi kiterjedése szerint lehetnek helyi, nemzeti, regionális vagy globális hatásúak. A fenyegetettség

²² SHOVER–ROUTHE i. m. 342.

²³ Uo. 328.

²⁴ Andrew FARMER –Michael FAURE – Grazia Maria VAGLIASINDI: *Environmental Crime in Europe*. Portland, Hart Publishing, 2017. v.

²⁵ SHOVER–ROUTHE i. m. 325.

²⁶ Brian WOLF: "Green-Collar Crime": Environmental Crime and Justice in the Sociological Perspective. *Sociology Compass*, vol. 5., no. 7. (2011) 506.

²⁷ WHITE i. m. 161.

forrása szerint beszélhetünk barna, zöld, vagy fehér környezeti bűnözésről. A barna az urbanizáció okozta környezetterhelésekhez kapcsolódik. A zöld közvetlenül a természeti környezetet érinti, míg a fehér az új technológiák által teremtett veszélyekben gyökerezik.²⁸ A következmények intenzitása alapján lehetnek azonnaliak vagy tartósak. A bekövetkezett kár jellege szerint egészségügyi, gazdasági, társadalmi és kulturális, vagy biztonságra gyakorolt hatásúak, továbbá fokozhatják az egyenlőtlenségeket is. Az áldozatokra fókuszáló tipológia arra épül, hogy a cselekmény áldozata lehet ember, más faj vagy maga a bioszféra.²⁹ Az itt felsorolt elméleti lehetőségek összefoglaló áttekintését az alábbi táblázat szemlélteti.

1. Elkövető jellege alapján:	<ul style="list-style-type: none"> – egyéni – szervezeti (kormányzat, gazdálkodó szervezet, bűnszervezet)
2. Eredmény szempontjából:	<ul style="list-style-type: none"> – elődleges (primer): levegőszennyezés, erdőirtás, más fajok ellen irányuló cselekmények, talaj- és vízszennyezés – másodlagos (szimbolikus) – harmadlagos (kapcsolódó)
3. Hatásuk földrajzi kiterjedése szerint:	<ul style="list-style-type: none"> – helyi – nemzeti – regionális – globális
4. Veszélyforrás alapján:	<ul style="list-style-type: none"> – barna – zöld – fehér
5. Következmények intenzitására tekintettel:	<ul style="list-style-type: none"> – azonnali – tartós
6. Kár jellege alapján:	<ul style="list-style-type: none"> – egészségügyi – gazdasági – társadalmi és kulturális – biztonságra gyakorolt hatású – egyenlőtlenségekre gyakorolt hatású
7. Áldozatok szempontjából:	<ul style="list-style-type: none"> – emberre – egyéb fajra – bioszférára ártalmas
8. Háttérben álló ok szerint:	<ul style="list-style-type: none"> – globalizációs tendenciákban gyökerező – egyéni szükségletek kielégítéséből fakadó

5. A környezetvédelmi szabályozásról röviden

Az ipari társadalmak kialakulásával az egyre növekvő fogyasztás vált az állampolgárok életszínvonalát meghatározó tényezővé, a jólét megteremtése politikai népszerűséget jelentett a kormányzatok számára. A rövidtávú gazdasági érdekek kezdeti dominan-

²⁸ SOUTH i. m. 10.

²⁹ Matthew HALL: Environmental Victims: Challenges for Criminology and Victimology in the 21st Century. *Journal of Criminal and Justice and Security*, no. 4. (2013) 371–391.

ciája mellett megjelentek azok a negatív környezeti hatások is, amelyek életre hívták a különféle zöld mozgalmakat. A társadalom részéről elvárásként fogalmazódott meg, hogy az életszínvonal ne romoljon, ezzel párhuzamosan az egészséges életfeltételeket biztosító környezet is maradjon fenn. A környezetvédelem az a tevékenység, amely egyéni vagy társadalmi szinten az emberiség ökológiai lábnyomára fókuszál, célja a környezetünkben saját magunk által okozott károk megelőzése, mérséklése, elhárítása. Az eddig semlegesnek tartott terület átpolitizálódásával az államokkal szemben elvárásként jelentkezik mindkét – egymással legtöbbször szembenálló – érték megóvása, a rövid távú gazdasági és a hosszú távú ökológiai érdekek összeegyeztetése. E két tényező viszonya azonban erőteljesen szituációfüggő, ezért az absztrakt jogi megfogalmazás során az azokat elválasztó határvonal nemegyszer elmosott, homályos, a jogértelmezés bizonytalansága pedig bizonyos fokú mozgásteret biztosít a jogalkalmazás során. Az viszont tény, hogy a környezetvédelem szakpolitikaként hatással van a jogalkotásra, amely tételes jogi normákba önti a meghatározott értékek védelmének igényét, megadva ezzel a szabályozás indokát és célját. Az azonos társadalmi viszonyokat azonos módszerekkel szabályozó normák összessége jogágakba rendeződik. A környezetvédelmi vonatkozású szabályok a jogrendszer valamennyi ágában megjelennek, ezért célszerű sajátos, jogágakon keresztülfekvő jogterületként tekinteni az e szempontból releváns rendelkezéseket. A környezetvédelmi jogot mindebből kifolyólag a módszertani sokféleség jellemzi, a szabályozás vegyes jellegű, amelynek a büntetőjog csupán egy szűk – ám egyre hangsúlyosabban vizsgált – szegmense. A büntetőjog valamennyi jogrendszer zárköve, fő funkciója a rendszer parancsainak és tilalmainak kikényszerítése, egyfajta nemzeti identitás kifejezése a védendő értékek meghatározása révén. A környezeti büntetőjog járulékos jellegű, mert a büntető törvénykönyvben megjelenő jogellenesség más – jellemzően közigazgatási – norma megszegésében realizálódik. A környezetvédelem szolgáltatásban a büntetőjog szerepe mindebből kifolyólag kettős. A kockázati társadalomból eredő veszélyek vonatkozásában inkább csak egyfajta erkölcsi rosszallás kifejezésére hivatott. Az egyéni szenvedélyek által generált cselekmények esetében azonban alkalmas lehet preventív hatás kiváltására, amennyiben a jogsértést követő szankcionálás szinte biztos, azaz a szabályozás hatékony. Kérdésként merül fel azonban, hogy hol húzódik az a határ, ameddig a környezetvédelem behatolhat a büntetőjog területére úgy, hogy a szabályozás teljes mértékben megfeleljen a jogállamiság büntetőjoggal szemben támasztott elvárásainak? Álláspontom szerint a tényállás bonyolult nyelvezete és az értelmezés során felmerülő nehézségek állnak sok esetben a hatékony alkalmazhatóság útjában. Minél tágabban határozza meg a jogalkotó a büntetőjogi fenyegetettség körét egy tényálláson belül, annál nehezebb a jogbiztonság – kiszámíthatóság, normavilágosság, érthetőség, egyértelműség – követelményeinek betartása. Az élet – és így a szabályozni kívánt életviszonyok – sokszínűsége találkozik a jog jelentéstartalmának biztos meghatározhatósága iránti igénnyel. A szabályozás legnagyobb dilemmája tehát a megengedhető és a tilalmazott magatartások elhatárolása.

6. A kriminalizáció során felmerülő kérdések

A környezetvédelem jogi kánonokba öntése igen érzékeny kihívás, mert az élőhely elemi jelentősége mellett a társadalom gazdasági alrendszere sem maradhat figyelmen

kívül. Az életünknek otthont adó világ *per se* védelme üdvözlendő cél, azonban ennek megvalósításához elengedhetetlen a jóléti- és luxusigények mérséklése. A gazdasági fejlődés során a jóléti államokban valamennyi ember életszínvonala fölfelé tolódott, ami szükségképpen eredményezte a fokozott mértékű környezethasználatot. Ezért a környezetet óvni hivatott normák megteremtése kiemelten fontos, még ha megalkotásuk érdekellentétek és értékválasztások sajátos elegyét mutatja is. A jogalkotói mérlegelés eredményét a megalkotott jogszabály közvetíti a társadalom irányába, amely így lassan a köztudat részévé válik, és jogtudat révén kihat az empirikus valóságra. A jogalkotói akarat közvetítője azonban maga is korlátozott, mert nem minden fejezhető ki nyelvi közegben.³⁰ A nyelv ez irányú korlátoltsága bizonyos fokú lemondásokkal jár, amely főként a büntetőjog területén bontakozik ki. A kriminalizáció az a folyamat, amelynek eredményeként valamely állam egy adott cselekményt büntetendővé, azaz bűncselekménnyé nyilvánít. A jogalkotó tehát a büntetőpolitika érvrendszerére tekintettel meghatározott törvényi tényállásokat iktat be a büntető anyagi jog rendszerébe. Az üldöző magatartások egzakt meghatározása azonban nem egyszerű feladat. Azonosíthatunk a globalizációval összefüggő, valamint magával a jelenséggel kapcsolatban felmerülő problémákat. Előbbiek a környezetvédelmi szabályozás iránti jogalkotói szándéokra hatnak, míg utóbbiak a kriminalizáció konkrét módjára.

6.1. A globalizáció diktálta nehézségek

A kriminalizációt a globalizációval összefüggő jelenségek is megnehezítik. Ezek a „kriminogén aszimmetriák” a jog, a gazdaság, a politika és a kultúra területén megjelenő strukturális eltérések, melyek – számos esetben egymással átfedést mutatva – alapvetően befolyásolják a jogalkotó büntetőjogi szabályozáshoz való viszonyulását. A felvetett problémák megvitatása során azonosulni tudok White³¹ megközelítésével, aki a konkrét szabályozás kialakítása mögött megjelenő érdekcsoportok felől igyekezett magyarázatot adni a sokszínű nemzetállami szabályozásra. Megközelítésmódja azért kiemelkedően releváns, mert ezek az érdekek bár eltérő mértékben, de valamennyi állam politikai életében megjelennek. Ennek megfelelően beszélhetünk belső, az érintett társadalmi érdekcsoportok helyzetét és érdekérvényesítő képességét meghatározó aszimmetriákról, valamint az egyes nemzetállamok eltérő érdekérvényesítő képességéből eredő külső egyenlőtlenségekről. White ez utóbbiakat vizsgálta fel, mert a környezeti bűnözés nemzetközi, határokon átívelő aspektusával foglalkozott. Ezek azonban maradéktalanul alkalmazhatók a környezetvédelmi szabályozást kialakító belső erőviszonyok leírására is.

Jogi aszimmetria alatt azt a körülményt értjük, hogy a különböző országok a környezet védelmét eltérően értelmezik, amit az egyes államok hatályos jogszabályainak változatossága is jól tükröz. Az egyik állam megtilt valamit, ami a másikban ahelyett, hogy tilalmazott lenne, még kívánatos is. A környezetvédelmi normák eltérősége miatt a fejlődő országok gyakran a környezetet jelentősen terhelő iparágak kiszervezésének

³⁰ PESCHKA Vilmos: *Gondolatok a jog sajátosságairól*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984. 5–30.

³¹ WHITE i. m.

célpontjai. A fejlett államok fogékonyak a veszély exportálására a gazdasági haszon hazaszállítása mellett. Az egyes térségek gazdaságilag eltérő módon hasznosíthatók, ami gazdasági aszimmetriát eredményez. A természeti erőforrásokban gazdag területek potenciálisan több hasznosítási lehetőséget nyújtanak. Az élővilág fajgazdagsága is eltérő. Ami az egyik állam számára ritkaság, az a másikban csupán gazdasági lehetőség. A kormányzatok és a gazdaság szereplői bár különböző mértékben, de egymásra utaltak. Érdekérvényesítő képességük ennek megfelelően eltérő, amelyre tekintettel politikailag aszimmetrikus helyzet áll elő. A fejlődő országok gyakran versenyeznek az ipari vállalkozások bevonása érdekében, amelynek a természeti környezet lesz az áldozata. Később a környezetvédelmi előírások szigorítását megakadályozhatják a tökeerős gazdasági entitások, melyek a tőkekivonással való fenyegetéssel képesek ráerőltetni akarataikat a jogalkotóra. Az egyes társadalmak kulturális szempontból is eltérően viszonyulnak az őket körülvevő világhoz, tudástökejük szignifikáns különbségeket mutat. Ahhoz, hogy egy közösség fellépjen valamely környezetkárosító hatással járó emberi magatartással szemben, tisztában kell lennie a jelenség káros következményeivel. Az ökológiai érdekek abszolút védelme azonban nem lehetséges, ezért a védendő értékek meghatározása mindig szubjektív marad.

6.2. A cselekménnyel összefüggő problémák

A jelenség vonatkozásában a szabályozás kritikus kérdéseit Mueller az alábbiakban foglalja össze:

- a felismerés és számszerűsítés problémája;
- a szigorú felelősség problémája;
- a helyettes felelősség problémája;
- a jogi személyek büntetőjogi felelősségének problémája;
- a bizonyítás problémája;
- a hatalommal való visszaélés problémája;
- a végrehajtási deficit problémája;
- a prioritások változékonyságának problémája,
- az egyéb jogági szankciók és a dekriminalizációs trendek hatástalanságának problémája;
- a kriminalizáció és a represszív büntetőpolitika problémája.³²

Ezek a megállapítások azért kiemelkedően fontosak, mert bár a környezet védelmét ellátni hivatott büntetőjogi normák rendkívül heterogének, ennek ellenére egyik állam sem valósította meg a büntetőjog eszközeivel a környezetet károsító cselekmények megnyugtató visszaszorítását. Mueller a lehetséges okokat az egyes jogrendszerektől függetlenül, általánosságban mutatja be, ami az adott kultúra és jogrendszer sajátosságait figyelembe véve kiemelkedően hasznos lehet a megfelelő kriminálpolitika meghatározása során. A felvetett tényezők megnehezítik a hatékony szabályrendszer kialakítást, valamint jogalkalmazói oldalról a gördülékeny jogalkalmazást. Gondolatai

³² Gerhard O. W. MUELLER: An Essay on Environmental Criminality. In: Sally M. EDWARDS– Terry D. EDWARDS – Charles B. FIELDS (ed.): *Environmental Crime and Criminality*. Oxon, Routledge, 2010. 3–20.

a büntetőjogi szabályozás kialakítása során feltétlenül hasznosak, ezért indokoltnak tartom ezek bővebb kifejtését. A felismerés és számszerűsítés problémája abban áll, hogy a hagyományos bűncselekmények erkölcsileg tilalmazott volta és az általuk okozott kár jellege egyértelművé teszi azok felismerését. A környezeti bűncselekmények esetében okozott kár azonban gyakran látens, vagy csak a távoli jövőben következik be. Az is evidens, hogy az állam a gazdasági szférában a szennyezőket inkább jutalmazza, mintsem bünteti. A felismerést számos esetben nehezíti, hogy az adott magatartás még a meglévő jogi tilalmak ellenére is kulturálisan tolerált. A környezetével minden élőlény, így az ember is kölcsönhatásban van, ám az egyéni magatartások káros hatásai összegződnek. Számos olyan ökológiai jelenséggel állunk szemben, amely esetében lehetetlen az egyes egyéneket terhelő felelősség pontos meghatározása (például a klímaváltozás vagy az óceánok szennyezése). A bizonytalanságot fokozza továbbá a tudományos eredmények egymásnak ellentmondó jellege is. A büntetőjogi szabályozás gyakran nem tudja magát függetleníteni a közigazgatási normáktól, és a jogalkotó olyan homályos tényállási elemek használatára kényszerül, mint a „súlyos szennyezés” vagy a „súlyos gondatlanság”.³³ A tételes jog mit sem mond azonban ezen kifejezések jelentéséről, amelyek pontos meghatározása egyébként sokszor nem is lehetséges. Ezt a bizonytalan helyzetet csak tovább fokozza a kár mennyiségi és minőségi szempontból történő azonosíthatatlansága. A tradicionális büntetőjogi gondolkodásban a bűncselekmény gerincét képezi az elkövető bűnös viszonya az általa tanúsított magatartáshoz. A bűnfelelősség megállapításának feltétele tehát a bűnös tudat (*mens rea*), amely szándékoság vagy gondatlanság formájában jelenhet meg. Mivel ennek bizonyítása számos esetben nehézségbe ütközik, ezért a *common law* országaiban megteremtették az úgynevezett 'sztrikt felelősséget'. Ilyen esetekben az elkövető bűnös tudatát a cselekmény hétköznapi életben való gyakori megjelenése miatt vélelmezik, azonban garanciális szempontból ezen gyakorlat jogszerűsége megkérdőjelezhető. Minél súlyosabb társadalmi következményekkel jár az adott cselekmény, annál inkább egyértelművé válik, hogy a sztrikt felelősség a tisztességes bírósági eljárás alapelvét sérti, ezért csak csekély tárgyi súlyú – enyhe büntetési tételű – bűncselekmények esetében alkalmazható. A szigorú felelősség megteremtése tehát szintén problematikus, mert bizonytalan helyzeteket generál a döntéshozatalban, de a globalizálódó világ egyre inkább gyors és megalapozott döntések meghozatalát igényli. A büntetőjog hagyományos dogmatikájában az egyén saját tettei miatt tartozik felelősséggel. Az egyéni felelősség kiterjesztését jelenti a helyettes felelősség, amikor a cég vezetője büntetőjogi felelősséget kényszerül viselni a beosztottjai által elkövetett cselekményekért is. Ez a felelősségi forma a szigorú felelősség speciális változataként is felfogható, megteremtése azonban szintén nem zökkenőmentes. Legfőbb hátránya, hogy megköveteli a fokozott bizalmat a vezető tisztviselő és a beosztottjai között, a cégvezetést pedig olyan túlzott felügyeleti és ellenőrzési mechanizmusok kidolgozására sarkallhatja, amely gátja a szervezeti működés hatékonyságának. Ezért felmerült az igény a jogi személyek büntetőjogi felelősségének megteremtése iránt, ami szintén problémákat vet fel. A jogi személyek pusztán embe-

³³ GÖRGÉNYI Ilona: Környezetvédelmi büntetőjog az európai elvárásokra figyelemmel. *Agrár- és Környezetjog*, 2018/25. 73.

rek által létrehozott fiktív jogalanyok, szellemi konstellációk. Ezért esetükben bűnös tudatról eleve nem beszélhetünk és velük szemben egyes meghatározott büntetőjogi szankciók és intézkedések alkalmazása lényegileg kizárt. Valamennyi cselekményük emberi tevékenységek láncolataként realizálódik. Számos kutató esetükben alternatív szankciók bevezetését javasolja, így például a megtörtént károkozások nyilvánosságra hozatalát. A gyakorlatban joghátrányként velük szemben jellemzően pénzügyi szankciókat és a tevékenység korlátozását, megszüntetését alkalmazzák. Lényeges kihívást jelent, hogy a kiszabott monetáris jellegű szankciók ne pusztán a termelés járulékos költségei, a fogyasztói árak immanens összetevői legyenek. Ezenkívül a jogerősen kiszabott szankciók végrehajtásának biztosítása is problémák forrása. A következő kérdés azonban mindenképpen helytálló és megalapozott. Hogyan várható el, hogy az állami vállalatok esetében is fellépjen az állami büntetőhatalom? Illúzió csupán, hogy az állam, mint önálló jogi entitás saját magát megbüntetné. Mindettől függetlenül a bizonyítás problematikus volta is evidens tény. A materiális deliktumok eredményt tartalmaznak, amely lehet meghatározott javak veszélyeztetése vagy sérelme. A környezeti bűncselekmények esetében azonban a kár sokszor észrevétlen marad, továbbá annak pontos meghatározása sem lehetséges. A magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggés fennállását és annak minden kétséget kizáró bizonyítását a büntetőjog szintén megköveteli. Ennek bizonyítása eleve nehézséget okoz, amit a szervezeti keretek között megvalósuló bűnözés csak fokoz. Problémák forrását jelentik továbbá a hatalommal visszaélés tipikusnak mondható formái. A mai társadalmi-gazdasági berendezkedésünk lehetővé teszi, hogy az egyes iparágak és mamutvállalatok saját szervezeti érdekeiket a politikai döntéshozatal során érvényesítsék. Az állam bevételeinek jelentős része a gazdaság termelőképességétől függ, ami alapjaiban rányomja bélyegét a szabályozásra. Beck rámutat arra, hogy a gazdasági haszon kézzelfogható, míg a veszélyek láthatatlanok. Az ökológiai érdekek ezért a gazdasági érdekeknek alárendelten jelenhetnek meg a jogban, ami az egész intézményes környezetvédelmet relativává teszi. A környezetvédelmi előírások végrehajtása jelentős erőforrást igényel, amelyre tekintettel a végrehajtási deficit is általános problémát jelent. Végrehajtás hiányában a törvényi tilalmak pusztán holt betűk, melyek érdemi változást empirikus világunkban nem váltanak ki. Ezt a deficitet tovább fokozza az adott társadalom kulturális öröksége, amely sok esetben nemhogy tolerálja, hanem még támogatja is a környezetet kínálta lehetőségek kiaknázását. A prioritások változékonysága szintén hasonló körülmény. A környezet és a gazdaság is folyamatosan fejlődik, minőségileg átalakul. Azok a magatartások, amelyek a környezet jelentős átalakítását eredményezik, gyakran gazdaságilag hasznosak. Ami az egyik pillanatban még védendő érték, az a másikkban csupán gazdasági lehetőségként jön számításba. A szabályozás oldaláról vizsgálva azonosítható az egyéb jogági szankciók és a dekriminalizációs trendek hatástalanságának problémája. A kriminalizáció célja véleményem szerint az, hogy valóban a legsúlyosabb magatartások kerüljenek törvényi tilalmak hatálya alá. A – korábban kifejtett – jogalkotási nehézségekre tekintettel azonban a büntetőjogi szabályozás minduntalan megalapozott kritikákkal kényszerül szembenézni. Vannak, akik önszabályozó rendszerek kialakításában, mások a nyilvános meghurcoltatás elrettentő hatásában hisznek.

A vitathatatlan tény az, hogy büntetőjogon kívüli eszközökkel a környezeti ártalmakat ez idáig lényegileg csökkenteni nem sikerült. A represszív büntetőpolitika nyomán

kialakuló kriminalizációs trendek ellentmondásos társadalmi megítélést mutatnak. A környezetvédők a büntetőjogi szankcionálás mellett érvelnek, de a környezet károsítását követő repressziótól az ökológiai rendszerbe való beavatkozás nem válik meg nem történtté. Nem a büntetés szigorítása, hanem a büntetőeljárások hatékonyságának növelése eredményezné a jelentős elrettentő hatást. Az előzőekben felvázoltakra tekintettel azonban jelenleg a büntetőjog a környezeti kihívásokra adekvát választ adni nem képes.

7. Kontroll és megelőzés

A kriminológiában a környezeti bűncselekmények kezelésére két elméleti modell alakult ki.³⁴ Az imperatív modell a környezeti bűncselekményeket elrettentéssel kívánja visszaszorítani, amelynek eszköze a szigorú szabályozással párosuló gyakori ellenőrzések és a súlyos szankcionálás. Radikálisabb képviselői a jogsértések automatikus szankcionálását követelik. A kooperatív modell ezzel szemben a büntetőjog ultima ratio jellegét hangsúlyozza és az elkövetőkkel való szoros együttműködésben látja a problémák megoldásának zálogát. Bizonyítottak vélik ugyanis, hogy a környezet fokozott igénybevételének hátterében jellemzően tudatlanság és tévedés áll, nem pedig az erre irányuló szándék. Sokkal hatásosabb a potenciális elkövetők érzékenyítése, az ökológiai szempontból zöldebb, megfelelő magatartásra való ösztönzés. Végső esetben természetesen nem zárják ki a szankcionálást, a jogszabályoknak való meg nem felelés megtorlását. Akárhogy is nézzük, a környezetvédelmi szabályozás kialakítása számos ellentmondással tarkított, rendkívül összetett feladat. Abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy a szabályozás tárgyát képező sokszínűség miatt csakis egy vegyes jellegű szabályrendszer képes a jelenség visszaszorítására. Nemcsak a környezeti bűncselekmények kriminalizációja tekinthető általánosnak, hanem az azok végrehajtását jellemző deficit is. Gördülékeny jogalkalmazás hiányában a represszió révén megvalósuló preventív hatás elmarad. A büntetőjog, mint eszköz szerepe korlátozott, melynek legfőbb oka, hogy a környezetkárosító magatartások jelentős része jogszerűen kifejtett magatartás, amely büntetőjogi felelősséget nem alapozhat meg. A jogellenes károkozásokat pedig kizárólag a büntetőjog eszközével kezelni nem lehet, mert a környezetkárosító bűncselekmények markáns hányada a termeléshez köthető, amely szervezeti keretek között kerül kifejtése. Az ipar résztvevőit így *Justitia* kardja nem sújtja, mert a konkrét elkövetők felelősége a jogi személy működése során feloldódik.

8. Záró gondolatok

A felvázolt problémák hatékonyabb kezeléséhez az ipari termeléshez kapcsolódó környezeti ártalmak és az egyéni szükségletek kielégítése mentén megvalósuló káros cselekmények eltérő megközelítése szükséges. Ennek fényében a környezetkárosítás és a természetkárosítás büntetőjogi szabályozásának újragondolása is időszerű.

³⁴ –ROUTHE i. m. 354.

Az egyéni szinten megvalósuló környezeti bűncselekményeket a kooperatív szabályozási modell szellemében hatékonyabban tudnánk kezelni, mert ezek a cselekmények az ökológiai rendszer szempontjából kevésbé súlyosak. Az idesorolható magatartások jellemzően kulturálisan beágyazottak, ezért a társadalom ezeket nem érzékeli veszélyes magatartásként. A természetes bűncselekmények halmazára jellemző, hogy azok közvetlenül sértenek valamely jogot vagy jogos érdeket, ezért erkölcsi megítélésük viszonylagos állandóságot mutat. Nem véletlen, hogy a környezetvédelem kezdetben csak közvetetten, emberi érdekeknek alárendelve jelent meg a büntetőjogban.³⁵ A mai kor embere azonban a környezethasználat közvetett, egymással kölcsönhatásban jelentkező következményeivel kényszerül szembenézni. A környezet átalakításának megengedhető módja és mértéke térben és időben eltérő megítélés alá esik, amelynek eredménye, hogy a környezeti büntetőjog tételes szabályai nem mutatnak tökéletes egyezést egyéb normarendszerekkel. Napjainkra az értékeket közvetítő társadalmi normarendszerek a jog kivételével meggyengültek, a plurális társadalom emberének cselekvési autonómiája kiszélesedett. Stabil és megkérdőjelezhetetlen értékalapok nélkül az élővilág ‘per se’ védelme egyelőre csak kívánalom. Az egyetértés jelenleg a kriminalizáció szükségességében, nem pedig annak módjában tapasztalható, ami a szabályozás ún. mesterséges jellegét erősíti. Nem vitatott azonban, hogy represszió révén preventív hatás csak akkor érhető el, ha a büntetőjogi norma valóban végső megoldás jellegű és a jogbiztonsági követelményeknek maximálisan megfelel. Hangsúlyosabban nyomatékosítani kell, hogy az egyéni szinten megvalósuló cselekmények nemcsak könnyebben kriminalizálhatók, de tilalmazásuk sokkal kevesebb negatív hatást jelent a termelésre. Ezért a nemzetállamok hajlamosak jelen cselekményeket kiemelten üldözni, amit a médiafigyelem is fokozottabban követ. A kutatások a közvéleménnyel ellentétes eredményeket mutatnak például a védett fajokkal folytatott illegális nemzetközi kereskedelem kapcsán. A tevékenység gyakorisága az érintett térségek (Mexikó, Bolívia, Peru) kulturális gyökereiben keresendő és nem az európai és amerikai felvevőpiac igényeinek kielégítésében. A befogott állatok 86-96%-a belföldön kerül felhasználásra és leggyakrabban a helyiek követik el a cselekményt a lakóhelyükhöz közel eső területeken. A könnyen befogható és nagyobb egyedszámban megtalálható fajok gyakrabban esnek áldozatul, mint a magasabb piaci értéket képviselő, ritkább és így fokozottabban védett fajok.³⁶ Egy másik tanulmány arra mutat rá, hogy az emberek mintegy 4000 évvel ezelőtt már madarakat tartottak fogságban háziállatként és jelenleg is ez az egyik legnépszerűbb hobbi a világon. A támogatott tenyésztési programok hozzájárulhatnak a kedvtelésből tartott állatok iránti piaci kereslet kielégítéséhez, a feketekereskedelem visszaszorításához. A fejlődő országok lakói legális módon hasznosíthatnák a populáció egy részét, így anyagi érdekük fűződne ezen fajok megőrzéséhez. Az embereknek tilalmak helyett

³⁵ Hazánkban az 1878. évi V. törvénycikk „A közösség elleni büntettek és vétségek” elnevezésű XXI. fejezetében már tartalmaz közvetett értelemben vett környezetvédelmi rendelkezéseket. Az általom még nem abszolút, mert a bűncselekményt csak emberi használatban lévő vízforrás vonatkozásában, kizárólag emberi egészségre ártalmas anyagokkal lehetett elkövetni.

³⁶ Stephen F. PIRES: The illegal parrot trade: a literature review. *Global Crime*, vol. 13., no. 3 (2012) 176–190.

kompromisszumokra van szüksége azokon a területeken, amelynek jelenségei kulturális háttérük miatt nem szüntethetők meg teljes egészében. A szerző felhívja a figyelmet ugyanakkor arra, hogy ezek a megállapítások nem helytállóak valamennyi faj, így a tigris és az elefántcsont kereskedelem vonatkozásában sem.³⁷ Ezen fajok kereskedelmével azonban hazánk jellemzően nem érintett.³⁸

A termelést végző vállalatok gyakoribb és szigorúbb ellenőrzése igazoltan elősegíti a normáknak való megfelelést, ami az imperatív szabályozás megteremtésének fontosságát erősíti. Az idetartozó deliktumokat másodlagos környezeti bűncselekményekként kellene szabályozni, proaktív módon. Ennek lényege, hogy az érintett környezeti elemek használatát szabályzó határértékek tudati oldallal párosuló megszegését terhelné a büntetőjogi felelősség, ami nem zárja ki az esetleges negatív hatások minősítő eredményként történő meghatározását. Ebben az esetben a szabályozás közigazgatási járulékosága abszolúttá válna, megkímélve ezzel a jogalkalmazót további tényállási elemek bizonyításától és kidomborítva ezzel a büntetőjog végrehajtási biztosíték jellegét. Vitathatatlan tény viszont, hogy az ipari termelés szervezeti keretei elhomályosítják az egyes egyének felelősségét, ezért a termeléshez kapcsolódó deliktumok sok esetben csupán a társadalom eltérő minőségű rosszállásának kifejezői lehetnek. Ezért megfontolandó, hogy a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségek teljesítésének elmulasztása is büntetendő legyen, amennyiben az a jogsértést megakadályozhatta volna.³⁹

Végezetül fontos a környezetvédelmi büntetőjog rendeltetésének egyértelműsítése is. Ez nem lehet más, mint környezethasználat rendjének betartásához fűződő össz-társadalmi igény érvényesítése. A büntetőjog vonatkozó tényállásainak többsége ke-retszabály, amelynek jogellenességét az egyéb normák megsértése adja. A büntető törvénykönyv nem közvetlenül a környezethasználatot szabályozza, hanem az azt szabályozó normák betartását kényszeríti ki. Teszi ezt akkor is, ha annak betartása nem feltétlenül eredményezi az ökoszisztéma megnyugtató mértékű megóvását. Egy szűk körű, de hatékonyan alkalmazható büntetőjogi szabályozás a végrehajtás garanciája lehet, de ehhez elengedhetetlen a közigazgatási normák világos és egyértelmű volta, mely a környezethasználat tolerálható kereteit elsősorban ökológiai szempontokra figyelemmel rajzolja ki.

Meggyőződésem, hogy az ipari termeléshez szervesen kapcsolódó veszélyeket imperatív szabályozás megteremtésével lehetne hatékonyabban kezelni, míg az egyéni szükségletek kielégítése céljából megvalósuló cselekmények esetében a kooperatív modellnek van létjogosultsága.

³⁷ Martina CARRETE –José TELLA: Wild-bird trade and exotic invasions: a new link of conservation concern? *Frontiers in Ecology and the Environment*, vol. 6., no. 4 (2008) 207–211.

³⁸ INTERPOL: *Global wildlife enforcement*. 2018. 9.

³⁹ Az ehhez hasonlatos szabályozás a magyar büntetőjogi dogmatikától egyébként nem idegen, ennek eklatáns példája a Btk. 293. § (4) és (5) bekezdésében szabályozott hivatali vesztegetés.

